

ІДЕЇ Е. РАЕРСОНА ЩОДО МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ КАНАДИ

У статті розглянуто погляди Егертона Раерсона на систему шкільної освіти Канади. Охарактеризовано основні принципи, на яких має базуватись система шкільної освіти. Розглянуто пропозиції Е. Раерсона щодо різних елементів механізму ефективного функціонування системи шкільної освіти, включаючи організацію навчально-виховного процесу, кваліфікації вчителів, градацію навчальних закладів, контроль із боку органів управління освітою.

Ключові слова: Канада, система шкільної освіти, Егертон Раерсон, педагогічні погляди.

Егертон Раерсон (1803–1888) – освітянин, політик, журналіст, педагог та активний громадський діяч – увійшов в історію Канади як засновник системи освіти провінції Онтаріо. Оскільки інші новоутворені провінції перейняли систему освіти Онтаріо як найбільш досконалу, Е. Раерсона по праву можна вважати засновником системи загальної освіти всієї Канади. Закладені ним основи управління системою шкільної освіти, розподілу повноважень у сфері освітньої політики, постійно вдосконалюючись, ефективно застосовуються на території всієї Канади і в наш час. А розроблені ним законопроекти системи шкільної освіти 1844, 1850 р. та 1871 р., прийняті парламентом провінції Онтаріо, були перейняті урядами інших провінцій та територій Канади й досі лежать в основі їхнього шкільного законодавства. За час перебування Е. Раерсона на посаді головного управителя освіти провінції Онтаріо (1844–1876) (сучасна посада міністра освіти) було вперше: запроваджено вимоги щодо професійної кваліфікації вчителів і відкрито навчальні заклади для їх підготовки; укладено уніфіковані навчальні програми для державних шкіл; створено систему градації навчальних закладів (початкова школа, середня школа, граматична школа, коледж, університет); затверджено та уніфіковано підручники, що відповідали б навчальним програмам кожного навчального закладу; укладено стандарти для будівництва приміщень навчальних закладів (визначено вимоги щодо вентиляції приміщень, опалювання та санітарії, тощо); встановлено чіткий розподіл повноважень органів управління освітою, вимоги щодо кваліфікації освітніх менеджерів усіх рівнів; відкрито спеціальні школи для дітей із сенсорними обмеженнями, тощо. Найзначніша заслуга Е. Раерсона – у результаті його активної педагогічної, просвітницької та суспільно-політичної діяльності початкова та середня освіта стала безплатною, обов'язковою та доступною для усіх громадян. Отже, дослідження педагогічних поглядів Е. Раерсона є ціннісним для педагогіки та представляє особливий науковий інтерес.

Дослідженням наукової спадщини відомого канадського педагога займались в основному зарубіжні вчені: К. Томас [7], Дж. Путман [5], А. Фіоріно [3] тощо. Серед вітчизняних науковців важливими для дослідження виявились праці Л. Карпинської [1], З. Магдач [4], Н. Муқан [2]. Відповідно до мети, були поставлені завдання: розглянути праці Е. Раерсона, в яких викладено його педагогічні погляди, охарактеризувати головні принципи, покладені в основу шкільної освіти Верхньої Канади (сучасна провінція Онтаріо), та розглянути ідеї Е. Раерсона щодо механізму функціонування системи шкільної освіти.

За понад 50 років продуктивної діяльності Е. Раерсона, окрім освітніх законів, із-під його пера вийшли сотні творів різноманітного характеру, зокрема, статті, книги, памфлети, журнали. Усі ці твори відіграли важливу роль у формуванні громадської думки щодо формування та розвитку системи освіти не лише провінції Онтаріо, але й сусідніх канадських провінцій. Необхідно також зазначити, що літературна діяльність Е. Раерсона не обмежувалась лише освітньою тематикою. Він був автором книг політико-економічного, історичного та релігійного характеру, а саме: «Лоялісти Америки та їхні часи», «Канадський методизм», «Перші уроки християнської моралі для канадських сімей та шкіл», «Перші уроки сільського господарства для канадських фермерів та їх сімей», «Основи політичної економії або як збагачуються люди та країна», а також автобіографічної «Книги мого життя». Оскільки предметом нашого дослідження є освітня діяльність педагога, зробимо спробу детальніше вивчити його погляди на освіту, які Е. Раерсон виклав у «Доповіді про систему державної загальної освіти у Верхній Канаді» (“A Report on a System of Public Elementary Instruction for Upper Canada”) 1846 р.

У 1844 р. Е. Раерсон був призначений на посаду головного управителя освіти провінції Онтаріо (англ. Chief Superintendent of Education) і наступні два роки присвятив подорожам по європейських країнах. «Доповідь про систему державної загальної освіти у Верхній Канаді», в якій педагог виклав дослідження освітніх систем європейських країн світу та власні погляди на систему освіти Верхньої Канади, була опублікована вперше у 1846 р. як парламентська доповідь; а у 1847 р. вийшли ще 3 000 примірників, які і лягли в основу шкільного законодавства Верхньої Канади. Доповідь про систему загальної початкової освіти у Верхній Канаді складається з двох частин. У першій розглядаються загальні засади системи освіти та предмети, які обов'язково мають вивчатись у школах. У другій частині Доповіді автор подає механізм функціонування самої системи освіти, зосереджуючи увагу на основних функціях органів управління освітою, підготовці вчителів, виборі підручників.

На думку Е. Раєрсона, у систему загальної освіти Верхньої Канади мають бути покладені такі принципи:

- універсальність – освіта має бути однаково доступною як для багатих, так і для бідних жителів країни. «Саме бідні жителі потребують допомоги від уряду і вони мають стати об'єктом його підтримки; багаті самі можуть дати собі раду. – писав Е. Раєрсон, – початкова освіта усіх людей повинна стати основним завданням нормативної та адміністративної політики <...> уряду» [6, с. 20];

- практичність – набуті у навчальному процесі знання мають використовуватись людьми у повсякденному житті;

- релігійність та мораль – освіта мала навчати основним засадам правильної поведінки людини у суспільстві та моральним нормам, що містяться у Святому Письмі;

- всесторонній розвиток усіх людських здібностей – як розумових, так і фізичних. У процесі навчання людина має навчитись мислити, а набуті знання мають розвивати її. Дитину не можна назвати освіченою, якщо вона повторює тексти, завчені нею напам'ять, і не може відповісти на запитання до тексту. До цього часу навчання було організоване таким чином, що не потребувало від вчителя чи учнів особливих інтелектуальних зусиль, а тому й отримало назву антиінтелектуального навчання. Е. Раєрсон наголосив, що для розвитку активного мислення учнів необхідним є вивчення матеріалу шляхом його розуміння та аналізу. Не менш важливим є фізичний розвиток дитини. Система освіти, в якій немає умов для підтримання здоров'я дитини, буде недосконалою [4].

До переліку предметів, які обов'язково мають вивчатись у початкових школах, мають входити, перш за все: читання, правопис (англ. spelling), письмо, арифметика, а також основи християнства.

Для дітей, які щойно почали відвідувати школу, першочерговим завданням є, безумовно, навчитись читати та правильно писати слова. При цьому Е. Раєрсон заперечує загальноприйняту практику й переконання більшості канадських освітян, що вивчення алфавіту має передувати опануванню вміння читання. Традиційно, спочатку учні годинами завчали напам'ять 26 букв англійського алфавіту. Згодом вони вивчали правопис окремих складів, які не те що не були пов'язані одним словом, але й найчастіше вимовлялись інакше, аніж букви алфавіту. Потім склади поєднувались у слова, в яких ті самі букви вимовлялись і читались ще по-іншому. Хоча такий процес навчання був логічно продуманим – учні йшли від букви до слова – особливості англійської мови значно ускладнювали його. Наприклад, перші дві літери англійського алфавіту а та b вимовляються по-різному, коли вони читаються окремо, коли сформовані у склад ab і коли вони формують слово able. У цьому випадку, на думку Е. Раєрсона, кожен наступний крок у навчанні дитини заперечує попередньо вивчений матеріал, що, своєю чергою, швидше притуплює розум дитини, аніж розвиває її розумові здібності. «Назви літер, з яких складається слово, не утворюють звуки самого слова, за винятком деяких окремих прикладів. Тобто, наприклад, шість голосних звуків мають лише шість назв, але в мові вони утворюють тридцять три різних звуки» [6, с. 67].

У зв'язку з цим головний управитель освіти пропонує, по-перше, вивчати спершу читання слів, а згодом складів і літер, та, по-друге, одразу вчитись їх писати, спочатку в повітрі, потім на дощечках і лише у старших класах – на папері.

У процесі навчання учнів читанню, на думку Е. Раєрсона, важливо звертати увагу на три основних аспекти.

По-перше, потрібно розвивати техніку читання, навчатись правильній артикуляції звуків, вимові, наголосам, паузам, тональності. Техніка читання вивчається на прикладі, який подає вчитель. Він має читати правильно та вимагати від учнів імітувати його читання.

По-друге, читання має бути інтелектуальним. Учні мають вчитись розуміти те, що вони читають: які слова використовує автор, про які факти він розповідає. На жаль, розуміння прочитаного не було пріоритетом навчання у канадських школах початку XIX ст.

По-третє, читання має бути теоретичним. Під терміном «теоретичне» читання головний управитель освіти розуміє опрацювання текстів, написаних багатою літературною мовою, а не пафосних речень, які несуть мало змісту. Учні мають черпати знання з яскравих життєвих прикладів, а не просто заучувати сухі уривки тексту напам'ять. У Доповіді Е. Раєрсон наводить приклад уроку читання у старших класах пруської школи. Спочатку вчитель прочитав короткий уривок поезії про мисливця з Міссурі з правильною вимовою, наголосами та тональністю. Далі він попросив учнів проаналізувати поезію, перефразовуючи своїми словами кожен прочитаний рядок. Згодом він почав детально роз'яснювати кожен частину поезії.

Ще одним важливим предметом для вивчення у початковій школі є письмо. Під час навчання письму значну увагу треба приділяти, на думку автора, на каліграфію. Письму та каліграфії до цього часу у початкових школах Верхньої Канади не надавали значення. Вчителі не слідкували за правильним держанням пера в руці дитини чи правильній поставі. Чимало часу на уроці писання витрачалось вчителем на те, щоб полагодити поламаних учнями пера. Вони вчилися писати, переписуючи слова та речення з дошки, однак поза межами школи вони, як правило, не могли самі нічого відтворити, а до віку тридцяти – тридцяти п'яти років взагалі забували письмо. «Шкода, що багато часу витрачається на навчання того, чого вони ніколи повністю не опановують, того, чого вони не можуть застосовувати [у повсякденній діяльності] й того, що так швидко забувається» [6, с. 87]. У зв'язку з цим, Е. Раєрсон пропонує перейняти поданий вище метод навчання читання у пруських школах, оскільки цей метод передбачає одночасне опанування письма. А навчати письма

освітянин пропонує за методом М. Мюльхаузера, який вже успішно був запроваджений у школах Європи. Педагог із Женеви у 1927 р. був призначений дослідити процес навчання письма у початкових школах Швейцарії.

В опануванні географії важливо йти за індуктивним методом – від конкретного до загального. Спочатку увагу учнів варто зосередити на горах, рівнинах, річках, озерах, утворенні клімату їх рідної країни, згодом – інших країн, а далі можна переходити до загальних явищ і вивчення елементів астрономії. Важливим є матеріальне забезпечення – у класі мають знаходитись карта і глобус.

Серед інших предметів, обов'язкових для вивчення загальноосвітніх школах, мають бути лінійне креслення, музика, історія, природознавство (біологія та зоологія), філософія, основи механіки, хімія та астрономія, сільське господарство, фізіологія людини, цивільне право, політична економія. У загальноосвітніх школах учні мають вивчати основні засади цих предметів, а детальніше їх мають вимагати у школах-моделях, де готують вчителів загальноосвітніх шкіл, та у семінаріях.

Щодо християнства, воно має бути основою навчання загалом і охоплювати усі предмети, які вивчаються у школі.

Друга частина Доповіді 1846 р., як зазначалося вище, зосереджена на механізмі функціонування системи шкільної освіти.

Перш за все, на думку дослідника, має існувати градація шкіл – відповідно, початкові школи, школи-моделі, граматичні школи та коледжі. Необхідним також є відкриття стандартних шкіл (англ. normal schools) для підготовки вчителів.

У доповіді Е. Раєрсон подає власні спостереження: «Під час понад трьох місяців, проведених у південній, західній, північній та центральній Німеччині, а також під час довших досліджень, проведених у Швейцарії, Голландії, Бельгії та Франції – я можу констатувати такі факти:

1. Упродовж усього часу я жодного разу не бачив вчителя, який би проводив урок із підручником у руках (за винятком уроку читання й правопису). Їхні книги знаходились у голові.

2. Я жодного разу не бачив вчителя, який би сидів, проводячи урок.

3. Я побував у сотнях шкіл, які разом налічували тисячі, навіть десятки тисяч учнів – і жодного разу не був свідком фізичного покарання учня. Я не бачив жодного учня зі сльозами на очах від страху бути покараним» [6, с. 166].

Е. Раєрсон наголошує, що у Верхній Канаді учителювання має стати професією. Особливу увагу необхідно звернути на підвищення заробітної плати вчителів. Праця висококваліфікованого вчителя ціниться принаймні удвічі більше, аніж вчителя без належної професійної підготовки.

Ще одним елементом ефективної системи освіти мають стати уніфіковані підручники. Саме вони стали об'єктом постійних скарг як зі сторони вчителів, так і батьків. Встановленням переліку підручників, які можуть використовуватись для навчання у школах, має займатись спеціальний орган чи органи. На думку головного управління освіти, таке відповідальне завдання як затвердження шкільних підручників у провінції Верхня Канада має виконувати Рада провінції.

Важливе місце у системі загальної освіти провінції має відводитись контролю та перевірці діяльності навчальних закладів. Якщо вчитель відповідає за освіту у школі, то на рівні провінції уряд відповідає за систему освіти загалом. Уряд має слідкувати не лише за впровадженнями шкільних законів у дію, але й за їх дотриманням. «Щоб мати державну систему освіти, держава повинна встановлювати та контролювати закони <...> Нині вважається, що освіта народу залежить не стільки від прийнятих законів, скільки від управління нею» [6, с. 176].

Отже, основні педагогічні погляди Е. Раєрсона викладені у «Доповіді про систему державної загальної освіти у Верхній Канаді». На думку педагога, система шкільної освіти Канади має базуватись на принципах універсальності, практичності, навчати моралі й мати релігійне спрямування, а також бути спрямованою на всебічний розвиток особистості. Запорукою ефективного функціонування системи загальної освіти є висококваліфіковані вчителі, чітка градація навчальних закладів, уніфіковані навчальні програми для кожного виду шкіл та контроль із боку органів управління освітою. Однак найосновнішим елементом ефективного функціонування системи шкільної освіти Е. Раєрсон вважає ефективну співпрацю усіх жителів країни, безпосередньо чи опосередковано залучених в освітній процес.

Використана література:

1. Карпинська Л. О. Формування професійної майстерності майбутніх учителів у системі вищої педагогічної освіти Канади: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. / Л. О. Карпинська. – Одеса, 2005. – 221 с.
2. Магдач З. Т. Історична ретроспектива розвитку шкільної освіти Канади / З. Т. Магдач, Н. В. Мукач // Наукові записки: [збірник наукових статей] (Серія педагогічні та історичні науки) / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; укл.: Л. Л. Макаренко. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 84. – С. 155–161.
3. Fiorino A. The Moral Foundation of Egerton Ryerson's Idea of Education / A. Fiorino // Egerton Ryerson and His Times. / ed. By N. McDonald, A. Chaiton. – McMillan of Canada. 1978. – P. 59–80.
4. Mahdach Z. Ryerson's Views on the System of Public Instruction in Ontario Z. Mahdach // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції «Наука України: перспективи та потенціал». – Одеса : Поліграфічний центр Сору Art. 2011. – С. 108–110.

5. Putman J. H. Egerton Ryerson and Education in Upper Canada / J. H. Putman. – Toronto: William Briggs, 1912. – 272 p.
6. Ryerson E. A Report on a System of Public Elementary Instruction for Upper Canada / E. Ryerson. – Montreal : Printed by Lovell and Gibson, st. Nicolas Street. 1847. – 207 p.

References:

1. Karpyn's'ka L.O. Formuvannya profesynoyi maysternosti maybutnikh uchyteliv u systemi vyshchoyi pedahohichnoyi osvity Kanady: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / L.O. Karpyn's'ka. – Odesa, 2005. – 221 s.
2. Mahdach Z. T. Istorychna retrospektyva rozvytku shkil'noyi osvity Kanady / Z.T. Mahdach, N.V. Mukan // Naukovi zapysky: [zbirnyk naukovykh statey] (Seriya pedahohichni ta istorychni nauky) / Nats.ped. un-t imeni M. P. Drahomanova; ukl.: L. L. Makarenko. – K.: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2010. – Vyp. 84. – S. 155–161.
3. Fiorino A. The Moral Foundation of Egerton Ryerson's Idea of Education / A. Fiorino // Egerton Ryerson and His Times. / ed. By N. McDonald, A. Chaiton. – McMillan of Canada. 1978. – P. 59–80.
4. Mahdach Z. Ryerson's Views on the System of Public Instruction in Ontario Z. Mahdach // Materialy Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi zaochnoyi konferentsiyi «Nauka Ukrainy: perspektyvy ta potentsial». – Odesa: Polihrafichnyy tsentr Copy Art. 2011. – S. 108–110.
5. Putman J. H. Egerton Ryerson and Education in Upper Canada / J. H. Putman. – Toronto: William Briggs, 1912. – 272 p.
6. Ryerson E. A Report on a System of Public Elementary Instruction for Upper Canada / E. Ryerson. – Montreal: Printed by Lovell and Gibson, st. Nicolas Street. 1847. – 207 p.

Гук Л. И., Гаврылюк М. В. Идеи Э. Райерсона относительно функционирования системы школьного образования Канады

В статье рассматриваются педагогические взгляды Эгертона Раерсона на систему школьного образования Канады. Охарактеризованы основные принципы, на которых должна основываться система школьного образования. Рассмотрены идеи Э. Раерсона относительно разных элементов школьного образования, в том числе организации учебного процесса, квалификаций учителей, градации учебных заведений, контроля со стороны органов управления образованием.

Ключевые слова: Канада, система школьного образования, Эгертон Раерсон, педагогические взгляды.

Huk L. I., Havrylyuk M. V. E. Ryerson's ideas on the mechanism of functioning to the Canadian school system

The article discusses issues of educational views of Egerton Ryerson on the system of public instruction in Canada. Main principles of the system of public instruction have been discussed. Ryerson's ideas in relation to the various elements of the system of public instruction have been studied, including organization of the educational process and methods of instruction, teacher qualifications, gradation of the educational institutions and its overall control and administration.

Key words: Canada, system of public instruction, Egerton Ryerson, educational views.